

ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖR ARAŞTIRMA RAPORU

ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖR ARAŞTIRMA RAPORU

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	3
DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ZEYTİN.....	4-6
ZEYTİNİN YETİŞME KOŞULLARI.....	6-9
TÜRK GIDA KODEKSİ VE MEVZUATINA GÖRE SOFRALIK ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI.....	9
DÜNYADA ÜRETİM.....	10-14
TÜRKİYE’DE ÜRETİM.....	15-19
BÖLGEMİZDE ÜRETİM.....	19-22
SEKTÖR SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	22-24
KAYNAKÇA.....	25

GİRİŞ

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan ve halen kullanılan verilere göre, Türkiye 171 milyonu aşan ağaç varlığı ve ortalama 1.700.000 ton tane zeytin üretimi ile dünyanın en önemli zeytin üreticisi ülkeleri arasındadır. Bu çalışmada verilerin elde edilme yöntemleri değerlendirilmiş ve bilimsel yöntemlerle gerçek veriler hesaplanmaya çalışılmıştır.

Destekleme politikalarının etkisi ve farklı amaçla kullanılan arazilerin de zeytin tarımına açılması ile özellikle 2005 yılından bu yana artan ağaç sayısı neticesinde, Türkiye'nin ileriye dönük yüksek üretim potansiyeli dikkat çekmektedir. Bu veriler ışığında sektörün geleceğine ışık tutmayı hedefleyen bilimsel bir sektör raporunun hazırlanması faydalı olacaktır.

Çalışmanın ana amacı Türkiye'deki sofralık zeytin ve zeytinyağı sektörünün verilerinin analizi ve geliştirilmesi için teknik ve ekonomik yapıyı gösteren bir sektör raporu hazırlamak ve ileriye yönelik stratejik planları belirlemektir.

Bu ana amaç çerçevesinde hazırlanan raporda Türkiye'deki zeytin ağaç varlığının dağılımı, yayılış alanları, yetiştiriciliği yapılan çeşitler, bölgesel iklim, toprak yapısı ve yetiştirme tekniklerine ilişkin veriler, mevcut uygulamalar ile bu uygulamalar ışığında sanayi ve ticari olanaklar araştırılarak geleceğe yönelik optimum fayda sağlayacak uygulamalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bölgesel sorunlar ayrı ayrı değerlendirilerek sektörün bütünü de içine alacak şekilde farklı çözüm önerileri ortaya konmuştur. Yaşanan ve yaşanması muhtemel darboğazlar tahmin edilerek, sorunların aşılmasında yine sektörden gelen öneriler dikkate alınmıştır. Elde edilen sektör raporu ile Türkiye'deki zeytincilik kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Bu Rapor; üreticiler açısından, doğru çeşit seçimi, modern yetiştirme teknikleri, ürün değerlendirme şekilleri, örgütlenme olanakları ve modelleri hakkında kaynak niteliği taşımaktadır. Sanayiciler açısından, ürün işleme yöntemleri, yenilikçi ve çevre dostu teknolojiler, yatırım stratejilerinin belirlenmesi, elde edilen ürünün depolanması ve ambalajlanması konularında yol gösterici olacaktır.

Tüccarlar açısından, piyasanın ihtiyacı olan ürünün temini, sürdürülebilir ve izlenebilir bir ticaret ağı geliştirilerek yurt içinde ve yurt dışında istikrarlı pazar bağlantıları kurulacağı konularında yararlı olacaktır. Üniversite, kamu ve özel araştırma kurumları açısından, bundan sonra yapılacak çalışmalar için doğru, güvenilir bir kaynak olacak ve yeni araştırma alanları belirlemede yardımcı olacaktır.

Strateji ve politika geliştiren kurum ve kuruluşlar açısından, üretim deseni, üretim sistemi ve bölgesel potansiyeller dikkate alınarak doğru ve zamanında destekleme politikaları geliştirilmesi için model olacaktır.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ZEYTİN

Zeytin; Anadolu coğrafyasında doğmuş ve binlerce yıldır Akdeniz havzasında tarımı geleneğe dönüşmüş bir bitkidir. Zeytinin anavatanı olarak kabul edilen Kuzeybatı Mezopotamya'da Zeytin ve Zeytinyağı tarihin çok eski devirlerinden beri önemli bir gıda ve ticari ürün olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda Dünyada sağlıklı yaşam ve beslenmeye artan ilgi ile birlikte sofralık zeytin ve zeytinyağı üretim ve tüketiminin önemi de artmaktadır. Zeytinciliğimizin tarım ekonomisindeki rolü tartışılmayacak derecede büyüktür.

Tarım alanlarımız içerisinde kabaca %3'lük bir paya sahip olan zeytinliklerimizden elde edilen ve değişik şekilde değerlendirilen ürünün milli ekonomimizde yarattığı değer artışının yanı sıra arazi değerlendirilmesi toprak muhafazası, işgücü istihdamı ve insan beslenmesi ve sağlığı açısından sahip olduğu değerler önemini daha da artırmaktadır.

FAO'nun 2014 yılına ilişkin verilerine göre Dünya'da zeytin üretici ülkeler arasında Türkiye, dikiliş alanı açısından 6. sırada yer almaktadır. Uluslararası Zeytin Konseyi'nin 2012/13-2015/16 yılları ortalama verilerine göre Türkiye, Dünya zeytinyağı üretimine %5,8 oranında katkıda bulunarak 6.sırada. sofralık zeytin üretiminde ise %15,9 oranında payla İspanya ve Mısır'ın ardından 3. sırada yer almaktadır.

Türkiye'de zeytin üretim alanlarının öncelikle korunması, kültüre alınması ve genişletilmesi amacıyla "Zeytinciliğin Islahı ve Yabancılarının Aşılattırılması Hakkındaki 3573 sayılı Kanun" 1939 yılında çıkarılmış ve günümüze kadar çevreciler tarafından pek çok kez kanun hakkında övgüyle söz edilmiştir. Zeytinliklerin korunması ile ilgili olarak 1952 yılında adı geçen Kanununun 14. maddesinde yapılan değişiklikle zeytinliklere her çeşit hayvan sokulması ve zeytin sahalarında ağıl yapılması yasaklanmıştır (3669 sayılı Kanun). 1956 yılında ise 6777 sayılı Kanun'la Sakız ve Nevileriyle Harnuplukların da teşmiline dair değişiklik yapılmıştır. Bakanlığımız 3573 sayılı Kanunu 1974 yılına kadar uygulayarak, yabancı zeytinliklerin imar ve ihyasını sağlamış, zeytin sahalarını bu suretle genişletmiş ve zeytin ağacı sayısını arttırarak zeytinciliğin gelişmesine önderlik etmiştir. 1995 yılında 3573 Sayılı Kanunun bazı hükümlerinin değiştirilmesi ve yürürlükten kaldırılmasına ilişkin bazı değişik maddeleri ihtiva eden Kanun değişikliği Meclise sevk edilmiştir. 8 Mart 1995 tarihinde değişiklik maddelerini içeren 4086 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Kanuna ilişkin yönetmelik ise 3 Nisan 1996 tarih ve 22600 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Çoğunlukla ülkemizde zeytin, tarımsal işletmelerde diğer ürünlerle birlikte yer almakta ve daha ziyade küçük aile işletmeleri niteliğinde bulunmaktadır. Dolayısıyla zeytincilik Türkiye'de aile işgücünü en iyi değerlendiren bir tarım kolu olmaktadır. Nitekim ülkemizde 2013 yılı ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi) verilerine göre 185.796 aile zeytin tarımı yapmaktadır. ÇKS'ne kayıtlı olma oranı göz önüne alınırsa tahmini olarak 2 milyon kişiye doğrudan geçim kaynağı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca zeytinin yağlık ve sofralık olarak işlendiği, yan ürünlerinin değerlendirildiği ve ticari faaliyetleri hesaba katılırsa toplam 8-10 milyon kişi için bir uğraş kolu oluşturduğu söylenebilir.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) 2015 yılına ilişkin verilerine göre Türkiye'de 144.760.000 adeti meyve veren, 27.232.000 adeti meyve vermeyen olmak üzere toplam 171.992.000 adet zeytin ağacı bulunmaktadır. Son 10 yılın ortalamasına göre zeytin üretiminin %29'luk kısmı sofralığa, %71'i ise yağlığa ayrıldığı görülmektedir.

Türkiye zeytinciliğinin genel yapısına bakıldığında geleneksel bir yapı görülmektedir. Zeytin tarımı ülkemizde genellikle küçük ölçekli alanlarda yapılmaktadır. Ortalama üretim alanları 5-10 da ve ağaç başına ortalama verim 12-13 kg'dır. Geleneksel zeytin yetiştiriciliğinde yaklaşık olarak bir dekar arazide 10-20 ağaç/da bulunmaktadır. Bu tip yetiştiriciliğin büyük bir bölümünü yaşlı plantasyonlar teşkil etmektedir. Bu sistemde, hasat, budama ve mücadele işlemlerinden kaynaklanan yüksek maliyet, düşük verim ve çok düşük ekonomik getiri zeytin tarımından geçinen üreticinin vazgeçmesine neden olmaktadır.

Günümüz zeytin tarımında dünyada ve Türkiye'de modern dikim sistemlerine geçiş büyük bir hızla gerçekleşmektedir. Özellikle birim alanda çok bitki yerleştirmeyi felsefe edinilen modern dikim sistemleri geniş ve düz alanlara gereksinim duymaktadır. Tamamen mekanik olarak gerçekleştirilen sistemlerin yatırım maliyetleri oldukça yüksektir. Zeytin Dikim sistemlerini geleneksel yetiştiricilik, Yarı modern veya normal ve modern sistemler olarak 3 ana bölümde inceleyebiliriz.

Normal dikim sisteminde kısıtlı mekanizasyona izin veren, geleneksel yetiştiriciliğe göre daha yüksek verim veren özellikle kuru tarım koşullarında 5.000kg-7.000 kg/ha iken sulu tarım koşullarında, 10.000 -13.000 kg/ha verime kadar ulaşmaktadır. Maliyet açısından orta-düşük maliyet diliminde yer alırken, makul bir getiri sunmaktadır. Özellikle bitki terbiye sistemlerine göre birim alandaki bitki sayılarında değişiklikler görülmektedir. Uzun vazo şeklinde terbiye edilmiş ağaçlarla oluşturulan plantasyonlarda 30-40 ağaç/da iken doruk dallı terbiye sistemlerinde 40-60 ağaç/da yer almaktadır. Özellikle sulama, gübreleme ve budama işlemlerinin daha rahat ve ekonomik şekilde yerine getirilmektedir.

Modern ya da sık dikim olarak dünyada ve ülkemizde adını duyuran sistem ile yetiştiricilik yapılmaktadır. Birim alana maksimum miktarda ağaç sığdırmayı ve yüksek verim elde etmeyi hedefleyen bu sistemler yenilikçi yatırımlar statüsündedir. Dünyada ilk olarak İspanya'da uygulamaya başlanmıştır. Sık dikim sistemle yapılan uygulamaların %65 'i (40.000 ha) bu ülkede yer almaktadır. Özellikle düz veya hafif eğimli araziler bu sistem kullanılmaktadır. Ekonomik açıdan karlılığın sağlanabilmesi için minimum 15 ha'lık bir alana gereksinim duyulmaktadır. Bu sistemde tavsiye edilen dikim mesafeleri 3,5 x 1,25 m, 4 X 1,5m ve türevleridir. Dikim mesafelerine bağlı olarak yaklaşık olarak 150 bitki/da veya daha fazlası yerleştirilmektedir. Dikim mesafelerini etkileyen en önemli etken tercih edilen çeşidin gelişme gücü ve taç yapısıdır. İlk etapta, yüksek dikim maliyetleri, yüksek sulama gereksinimleri (>2.000 m³), soğuk ve kuraklıktan etkilenme riskleri göze çarpmaktadır. Düzenli hasat, budama ve sulama gibi kültürel işlemlerin uygulamasındaki kolaylık ve ekonomiklik sistemin artıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sık dikim sistemleri ile kurulan en eski plantasyon İspanyanın Katalunya eyaletinin Tarragona şehrinin REUS kasabasında bulunan IRTA enstitüsündedir. Yaklaşık olarak 22-23 yaşlarında olan bu plantasyonla ilgili olarak verimlilik ve karlılık çalışmaları hala devam etmektedir.

Mekanik budama ile ilişkili hastalıklar ve ışıklanma ve havalanma sorunları dikkat çekicidir. Ağaç gövdelerinde Ayrıca zeytinin ekonomik ömrü göz önüne alındığında ilerleyen yıllarda yapılacak olan dikim yenileme ve gençleştirme budamaları ile ilgili çalışmalar da gündemde olan çalışmalardır.

Modern dikim sistemlerine geçiş sırasında aşağıda yer alan temel zeytin yetiştiriciliğindeki önemli noktalara dikkat edilmesi çok zaruridir.

ZEYTİNİN YETİŞME KOŞULLARI

Akdeniz iklim kuşağında yetişen zeytin ağacı, toprak istekleri bakımından seçici olmasa bile iklim istekleri bakımından aynı toleransı göstermez.

Sıcaklık

Zeytinin yayılmasını sınırlayan en önemli iklim faktördür. Zeytin genellikle yıllık ısı ortalaması 15-20°C olan yerlerde yetişmektedir Zeytin maksimum 40°C ve üzeri yüksek sıcaklığa iyi sulanmak koşulu ile dayanabilir.

Mayıs–Haziran aylarında normalin üzerindeki (40°C) sıcaklık artışında yapraklardaki terleme de artacağından yapraklarda pörsümler görülmekte, çiçeklenme ve meyve tutum döneminde döllemeyi olumsuz etkileyerek boncuklu meyve (partenokarpik meyve) oluşumuna, çekirdek sertleşmesi, meyve irileşmesi ve olgunlaşma dönemlerinde meyve dökümüne, tanelerin küçük ve buruşuk olmasına neden olarak ağaçların gelişmesini ve verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Dayandığı minimum sıcaklık ise -7°C'dir. Bu derecenin altında zararlanmalar başlar. Soğğun şiddetine göre gözlerden başlamak üzere köke kadar zararlanmalar görülür. Bunlar; aşırı yaprak dökümü, kabuk çatlaması, zaman zaman kalın dal ölümleri gibi ortaya çıkabilir. Soğğun kalış süresi zararlanma derecesini etkileyen önemli faktördür. Soğuk ne kadar uzun süreli kalırsa zarar da o nispette artmaktadır.

Yağış

Zeytinin yıllık yağış isteği 700-800 mm'dir. Zeytinciliğin yapıldığı yörelerde kışın ve ilkbahar aylarında yağın yağmur toprak tarafından depo edilerek zeytin ağaçlarının su gereksinimlerini karşılayarak çiçeklenmesini ve meyve tutum oranını artırır ve Haziran dökümünü azaltır. Zeytin meyvesinin daha iri ve kaliteli olması çekirdek sertleşmesi ve tanenin gelişmesi için, yaz aylarında suya gereksinimi vardır. Bu dönemde yağışlarla karşılanamayan su ihtiyacının sulama ile karşılanması gerekir. Diğer yağış türleri yani dolu ve kar zeytincilik için istenmeyen yağışlardır. Dal kırılmalarına neden olur. Bu genellikle iyi budanmamış ağaçlarda daha fazla rastlanır.

Aşırı yağış durumunda; sürüm tavı bulunmaz, hasat zor yapılır, azotlu gübrelerin yıkanmasına sebep olur, meyilli zeytinliklerde erozyona sebep olur, zeytin ağaçlarını normalinden fazla sürgün vermeye teşvik eder, bu sebeple soğuklara karşı ağaçların direnci azalır, taban suyunu yükselterek köklerin çürümesine sebep olur, toprağın havalanması engellenir, toprak pH'ını düşürür.

Rüzgar

Zeytine faydası olduğu gibi bazı durumlarda olumsuz etkileri de vardır. Faydaları; kışın esen karayel yağışı getirmekte, çiçeklenme zamanı esen rüzgarlar döllemeyi kolaylaştırmakta, Yaz aylarında esen nemli rüzgarlar ağaçların terleyerek su kaybetmesini önler. Olumsuz etkileri; yaz aylarında güneyden esen kuru rüzgarlar, toprak nemini kaçıırır, devamlı eserse taneler susuzluktan pörsür. Güneyi açık olan yörelerde kışın esen Lodos, ağaçları zamansız uyandırdığından soğuklardan daha çok etkilenmesine neden olur.

Ağaçlarda dal kırılmalarına hatta köklerinden sökülmelerine neden olmaktadır.

Yükseklik ve yön

Rakımı 800 m den yüksek olan yerler ekonomik anlamda yetiştiricilik için uygun değildir. Zeytin ağacı ışığı çok sever. Bu nedenle çok soğuk olan bölgelerde güney yamaçlar tercih edilmelidir.

Toprak istekleri

Zeytin ağacı her ne kadar "fakir toprakların zengin ağacı" ise de zeytinlik tesis edilecek arazinin toprak yapısının tınlı, killi-tınlı bünyeye sahip, hafif kireçli ve çakıllı olması en iyisidir. Toprak derinliği en az 1,5-2 m, organik madde ve besin elementleri bakımından zengin, tuzluluk sorunu olmayan, su tutma kapasitesi iyi, pH'sı 6-8 civarında olmalıdır.

Zeytin ağacının sevmediği ortamlarının başında taban suyunun yüksekliğidir. Taban suyunun 1 m'den daha yakın olduğu veya kışın zeytin köklerinin 3-4 haftadan fazla su altında kaldığı yerlerde, köklerin sudan zarar görmemesi için zeytinlik tesis edilmeden önce drenaj çalışması yapılmalıdır.

Zeytinlik Tesisi; arazinin hazırlanması, Dik yamaç yapısına sahip arazilerde teras yapmak, yağmur sularından faydalanma ve traktörle arazi işleme açısından oldukça önemlidir. Toprak analizinin mutlaka yaptırılması, taban suyu problemi varsa çözümlenmelidir.(drenaj)

Dikim Şekilleri;Kare, Köşeleri dik açı yapan arazilerde ve küçük sahalarda uygulanır. Sıra arası ve sıra üzeri mesafeleri eşittir. Genellikle tavsiye edilen bir dikim şeklidir.

Dikdörtgen, Daha çok ara ziraatı yapılmak istenen durumlarda uygulanır. Sıra üzerleri daraltılıp sıra araları geniş tutulur. Sıraların Kuzey-Güney yönünde olmasına dikkat edilir.

Üçgen, Ağaçlar birbirine eşit uzaklıkta bulunur. Geniş ovalarda ve ara ziraatı yapılmayan yerlerde uygulanır. Bu yöntem ile araziye daha fazla fidan dikilmektedir. Kontur olarak tesviye eğrilere göre eğilimli arazilerde uygulanan bir yöntemdir.

Dikim aralık ve mesafesi

Toprak karakterine, ağacın alacağı taç büyüklüğüne, çeşide, ağaca verilecek şekle göre belirlenir.

Çeşit ve fidan seçimi

Değerlendirme amacına, bölgeye adapte durumuna, iklim şartlarına dikkat edilerek çeşit seçimi yapılır.

Modern zeytin tarımında kullanılan yerli ve yabancı zeytin çeşitleri;

Arbequina; İspanyanın Katalunya eyaletin de yoğun olarak yetiştiriciliği yapılan daha sonraki yıllarda tüm zeytin yetiştiriciliği yapılan ülkelere dağılan (Avustralya, Arjantin) bu çeşit soğuklara olan mukavemetiyle bilinmektedir. Kireçli topraklarda yetiştiriciliğinde demir klorozundan kaynaklanan sararmalar gözlenir. Verime yatma yaşı oldukça erkendir. Oldukça verimli bir çeşittir, yağ randımanı yüksektir fakat yağları düşük stabiliteye sahiptir. Raf ömürleri kısadır. Bitki habitusu olarak sık dikim sistemine uygundur. Meyveleri küçüktür (yaklaşık 1-1,5g), mekanik hasatta zorluklar yaşanmaktadır.Halkalı leke ve solgunluk hastalığına karşı orta düzeyde toleranstır. Dünya en fazla kullanılan IRTA-18 isimli klondur.

Koroneiki; Yunanistan'daki mevcut zeytinliklerin %60'nı teşkil etmektedir. Kuraklığa dayanıklı iken soğuklara karşı hassas bir çeşittir. Yüksek ve sabit bir verimliğe sahiptir. Meyveleri ortalama (1,1 g) ağırlığında, yüksek yağ içeriğine sahip, yağ karakteri açısından oldukça yüksek organoleptik yapıya, yüksek stabilite ve yüksek oleik asit seviyesine sahiptir. Halkalı lekeli hastalığına tolerant iken solgunluk hastalığına hassastır.

Frantoio; İtalya'nın ana çeşididir. Yüksek ve düzenli verimliliğe sahip olan bu çeşit farklı çevre koşullarına da kolaylıkla adapte olabilir fakat kış donlarına hassastır. Çeliklerin köklenme oranı yüksektir. Orta düzeyde yağ içeriğine sahip meyveler ortalama 2,5 g ağırlığındadır. Yağ karakteristiği açısından mükemmel değerlere sahip ve stabilitesi yüksektir. Çeşit dal kanseri ve zeytin sineğine karşı hassas iken solgunluk hastalığına karşı toleranttır.

Sikitita; İspanyanın Cordoba üniversitesi tarafından, Picual x Arbequina melezleme ıslahı yöntemiyle elde edilmiş bir çeşittir. Taç yapısı Arbequina çeşidine göre daha küçüktür. Dik, yoğun ve salkım şeklinde bir taçlanma yapısına sahiptir. Özellikle sık dikim için geliştirilen bu çeşit ile hektara 2000 bitki yerleştirilebilmektedir. Yüksek verimli, yağ randımanı yüksek ve Arbequina çeşidine göre stabilitesi yüksek bir çeşittir. Soğuklara dayanımı yüksek, halkalı leke hastalığına orta düzeyde toleranttır.

Arbosana; Katalunya eyaletinde yetiştiriciliği yapılan son yıllarda, sık dikim tesis edilen bahçelerde yoğun olarak kullanılan çeşittir. En çok talep edilen klonu Arbosana i-43'tür. Erken verime yatan, orta düzeyde yağ randımanına (%19-20)sahiptir. Yağları yüksek organoleptik yapıya sahiptir. Dal kanseri ve solgunluk hastalığına karşı hassas, halkalı leke hastalığına karşı ise toleranttır.

Askal; İsraili bilim adamı Shimon Lavee tarafından geliştirilen bir çeşittir. Bitki taç yapısı kontrol altında orta düzeyde kalır. Yüksek meyve verimine sahiptir. Halkalı leke hastalığına dayanımı yüksektir. Ticari yağ randımanı %23-24 'tür. Yüksek oleik asit (%72)düzeyine sahip olan bu çeşide ait yağların stabilitesi yüksektir.

Tosca-07; İtalya'da bulunan bir fidan üreticisi VIVAI ATILIO SONNOLI isimli firmanın genetik iyileştirme programından elde edilmiştir. Oldukça düşük taç hacmine sahip olan bu çeşitte mekanik hasat etkinliği %90 ları bulmaktadır. Taçlanma eğilimi merkez dala bağlı laterallerden oluşmaktadır. Erken çiçeklenme ve olgunlaşma eğilimindedir. Dünyanın farklı ülkelerinde sık dikim uygulamalarında tercih edilen bir çeşittir. Halkalı leke hastalığı, kuraklık ve soğuklara karşı toleranttır.

Gemlik; Güney Marmara bölgesinde yaygın olarak yetiştirilen, siyah salamuralık yerli bir çeşidimizdir. Taç büyüklüğü açısından orta büyüklüktedir. 4x4 m ve 6x4 m gibi yarı sık dikim sistemlerinde kullanılabilir. Periyodisite eğilimi çok düşüktür. Düzenli meyve verme eğilimindedir. Yağ randımanı %22-24 civarındadır. Temel olarak natürel siyah salamura olarak değerlendirilir. Soğuklara dayanımı yüksek, kurak koşullarda ise hassas bir çeşittir. Kısıtlı sulama koşullarında küçük meyve oluşumu, meyvelerde buruşmalar gözlenebilir.

TÜRK GIDA KODEKSİ VE MEVZUATINA GÖRE SOFRALIK ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI

Türk Gıda Kodeksine göre zeytinyağı; sadece zeytin ağacı meyvelerinden elde edilen yağdır ve özellikleri göz önünde bulundurularak sınıflandırılmıştır:

Natürel Zeytinyağı: Zeytin ağacı meyvesinden doğal niteliklerinde değişikliğe neden olmayacak bir ısı ortamında, sadece yıkama, sızdırma, santrifüj ve filtrasyon işlemleri gibi mekanik veya fiziksel işlemler uygulanarak elde edilen berrak, yeşilden sarıya değişebilen renkte, kendine özgü tat ve kokuda olan doğal halinde gıda olarak tüketilebilen yağlardır.

A - Natürel Sızma: Serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 0,8 gramdan fazla olmayan yağlardır.

B - Natürel Birinci: Serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 2,0 gramdan fazla olmayan yağlardır.

Rafine Zeytinyağı: Zeytin ham yağının doğal trigliserid yapısında değişikliğe yol açmayan metotlarla rafine edilmeleri sonucu elde edilen, sarının değişik tonlarında rengi olan, kendine özgü tat ve kokuda bir yağdır. Serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 0,3 gramdan fazla olmamalıdır.

Riviera Zeytinyağı: Rafine zeytinyağı ile gıda olarak doğrudan tüketilebilecek natürel zeytinyağları karışımından oluşan, yeşilden sarıya değişen renkte, kendine özgü tat ve kokuda bir yağdır. Serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 1,5 gramdan fazla olmamalıdır.

Pirina Yağı: Pirinanın (zeytin küspesi) solventlerle ekstraksiyonu sonucu elde edilen, reesterifikasyon işleminden geçmemiş, diğer yağlar ve karışımları ile karıştırılmamış yağlardır. Pirina yağı hiçbir koşulda zeytinyağı olarak adlandırılmaz.

Rafine Pirina Yağı: Ham pirina yağının doğal trigliserid yapısında değişikliğe yol açmayan metotlarla rafine edilmeleri sonucu elde edilen, rengi açık sarıdan kahverengi sarıya kadar değişebilen bir yağdır.

Rafine pirina yağı olduğu gibi veya natürel zeytinyağları ile karıştırılarak tüketime sunulabilir. Serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 0,3 gramdan fazla olmamalıdır.

Karma Pirina Yağı: Doğrudan gıda olarak tüketilebilecek natürel zeytinyağları ile yemeklik rafine pirina yağı karışımından oluşan bir yağdır. Bu yağların duyuşal özellikleri karışımında kullanılan yağların duyuşal özellikleri arasında değişir. Serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 1,5 gramdan fazla olmamalıdır.

Çeşnili Zeytinyağı: Natürel yemeklik zeytinyağlarına değişik baharatlar, meyve ve sebzeler veya bunların doğal aroma maddeleri katılarak elde edilen, tat ve koku dışında diğer özellikleri natürel zeytinyağı için verilen özellikleri taşıyan yağlardır.

DÜNYADA ÜRETİM

Dünya’da 37 ülkede ekonomik anlamda zeytin üretimi yapılmakta olup, üretim alanlarının yaklaşık %95’i Akdeniz Bölgesinde yer almaktadır. Yıllar ve ülkeler itibariyle dünya zeytin dikim alanları Çizelge 1’de, Dünya tane zeytin üretimleri farklı bakış açılarıyla çizelge 2 ve 3’te, Dünya zeytinyağı üretim değerleri farklı bakış açılarıyla çizelge 4’te verilmiştir.

ÜLKE	2011	2012	2013	2014	Dünyadaki Payı %
İspanya	2.504	2.504	2.507	2.516	25,1
Tunus	1.764	1.811	1.823	1.589	15,8
İtalya	1.144	1.125	1.147	1.157	15,8
Yunanistan	914	934	918	946	9,4
Türkiye (5.)	786	806	861	938	9,3
Dünya	10.090	10.337	10.309	10.040	100,0

Çizelge 1. Zeytin dikim alanları (ha). FAO, 2016

Ülkeler	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
İspanya	4.944	4.022	7.198	7.820	3.849	9.250	4.578
İtalya	2.821	3.775	3.170	3.182	3.018	2.941	1.964
Yunanistan	2.502	2.583	1.810	1.874	2.825	1.918	2.284
Türkiye	1.800	1.200	1.415	1.750	1.820	1.676	1.768
Fas	400	750	1.507	1.416	1.316	1.182	1.192
Suriye	866	612	960	1.096	1.050	842	392
Tunus	550	1.050	873	562	963	1.100	376
Mısır	282	310	391	460	563	542	559
Cezayir	217	317	311	611	393	579	483
Portekiz	260	212	445	444	430	652	455
Dünya Geneli	15.623	15.970	19.627	20.415	17.654	22.040	15.517

Çizelge 2. Dünya tane zeytin üretimi (bin Ton) FAO, 2016.

Tane üretim miktarları iki ana ürünü olan zeytincilik açısından önemli bir veridir. Bu sayede hem sofralığa işlenen miktar hem de zeytinyağına işlenen miktar birlikte ve firesiz olarak değerlendirilerek farklı bir bakış açısı kazandırılmış olur.

Ülkeler	2015 / 2016	2016 / 2017
Cezayir	83,5	74,0
Arjantin	19,0	15,5
Mısır	25,0	27,0
İsrail	15,0	16,0
Ürdün	29,5	23,0
Lübnan	23,0	20,0
Fas	130,0	110,0
Libya	18,0	15,5
Tunus	140,0	100,0
Türkiye	143,0	177,0
İspanya	1401,6	1311,3
Yunanistan	320,0	260,0
İtalya	474,6	243,0
Portekiz	109,1	93,6

Çizelge 3. Resmi olmayan UZK sonuçlarına göre Dünya tane zeytin üretimi (bin Ton)

Türkiye mevcut veriler ışığında tane zeytin üretiminde dördüncü sırada görülmektedir. Toplam üretimi içinde çok ciddi bir miktar da sofralıkla işlendiğinden değerler iki yönlü de değerlendirilebilir.

ÜLKELER	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
AB ülkeleri	2 209.0	2 395.1	1 461.7	2 485.0	1 535.5	1 960.5
İspanya	1391.9	1615.0	618.2	1781.5	829.0	1200.0
İtalya	440.0	399.2	415.5	463.7	302,5	350.0
Yunanistan	301.0	294.6	357.9	132.0	300.0	300.0
Portekiz	62.9	76.2	59.2	91.6	90.0	92.0
Diğer UZK Ülkeleri	785.0	851.5	859.5	652.0	758.0	861.0
Tunus	120.0	182.0	220.0	70.0	295.0	140.0
Suriye	180.0	198.0	175.0	180.0	50.0	215.0
Türkiye	160.0	191.0	201.0	135.0	160.0	143.0
Fas	130.0	120.0	100.0	120.0	120.0	130.0
Cezayir	67.0	39.5	66.0	44.0	44.0	73.5
Arjantin	20.0	32.0	17.0	30.0	6.0	25.0
Ürdün	27.0	19.5	21.5	19.0	35.0	39.0
TOPLAM	3 075.0	3 321.1	2 401.7	3 205.5	2 366.5	2 909.5

Çizelge 4.Dünya Zeytinyağı Üretimi (Bin Ton) Zeytinyağı üretimi (Kaynak UZK)

Dünya genelindeki zeytin yetiştiriciliğinin % 90'lık bir kısmı Akdeniz havzası, geriye kalan kısmı ise Latin Amerika ülkelerinde yapılmaktadır. Dünyada yaklaşık 9 milyon hektar alanda 900 milyon zeytin ağacından yaklaşık 17 milyon ton dane zeytin elde edilmektedir. Dünya sofralık zeytin üretimi son beş sezon ortalamasına göre 2,87 milyon ton civarındadır. Önemli zeytin üretici ülkeler sırasıyla, İspanya, İtalya, Yunanistan, Tunus, Suriye ve Türkiye'dir. Üretimde AB ülkelerinin payı yıllara göre değişmekle birlikte ortalama % 65 seviyelerindedir. AB ülkeleri arasında ilk sırayı

İspanya almakta onu İtalya ve Yunanistan izlemektedir. İspanya'nın AB üretimdeki payı % 55'ler seviyesindedir.

Bunların yanı sıra son yıllarda Avustralya, Japonya ve Arjantin gibi ülkelerde de zeytin üretimine başlanılmıştır. Zeytin, genetik özelliğinin yanı sıra kültürel işlemlerin tam olarak uygulanamayışı nedeniyle alternans (bir yıl ürün verme-diğer yıl az/yok verme) gösterir.

	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	4 Yıllık Ortalama	Dünyadaki İthalat Payı (%)
ABD	288,0	302,5	294,5	300,0	296	35,3
Brezilya	73,0	72,5	66,5	66,5	70	8,3
İtalya	79,2	26,8	79,3	66,0	63	7,5
Japonya	51,0	54,5	59,0	60,0	56	6,7
İspanya	54,7	14,4	102,0	50,0	55	6,6
Türkiye	0,0	0,0	1,0	0,0	0,25	0,0
Dünya	853,2	770,2	891,0	838,8	838	100,0

Çizelge 5. Zeytinyağı ithalatı (bin ton).IOC 2016

Dünyanın en önemli zeytinyağı ithalatçı ülkesi ABD'dir. Türkiye yüksek gümrük vergisi uygulayarak yerli üreticinin ithalattan gelebilecek damping kaygısını frenlemektedir. Bunun yanında konuşulması gereken bir diğer konu da, Dünyanın en önemli zeytinyağı üreticisi ülkelerinden İspanya ve İtalya, aynı zamanda önemli birer zeytinyağı ithalatçısıdır. Dış ülkelere aldıkları dökme zeytinyağını dahilde işleyerek çok önemli ihracat geliri elde etmektedirler.

	3CN ¹ 02	2013/14	2014/15	6in ¹ 02	4 Yıllık Ortalama	Dünyadaki İhracat Payı (%)
İspanya	197,6	289,7	225,0	235,0	237	28,7
İtalya	217,6	233,3	206,0	219,5	219	26,6
Tunus	170,0	58,0	303,0	115,0	162	19,6
Portekiz	50,5	53,8	53,0	56,0	53	6,5
Türkiye (5.)	92,0	35,0	15,0	20,0	41	4,9
Dünya	843,4	785,1	892,0	775,4	824	100,0

Çizelge 6. Zeytinyağı ihracatı (bin ton). IOC, 2016.

Türkiye 2012/13 sezonunda gerçekleşen 92 bin ton'luk rekor ihracatıyla tüm dünyada önemli bir ses getirmiştir. Önümüzdeki yıllar için de potansiyelinin büyüklüğünü de ortaya koymuştur. İstikrarlı bir ihracat yapısının oluşması için gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

ÜLKE	3<N ¹ 02	2013/14	2014/15	6in ¹ 02	4 Yıllık Ort.	Dünyadaki Tüketim Payı (%)	Kişi Başına Tüketim 2015
Yunanistan	180	140	140	150	153	5,1	13,3 lt
İspanya	487	525	490	490	498	16,7	10,5 lt
İtalya	550	641	521	581	573	19,3	9,7 lt
Türkiye	150	105	147	124	131	4,4	1,6 lt
Dünya	2.989	3.075	2.858	2.985	2.977	100,0	0,4 lt

Çizelge 7. Zeytinyağı tüketimi (bin ton) IOC,2016

Dünyanın en önemli zeytinyağı üreticisi ülkeleri arasında kişi başına tüketimler dikkate alındığında ve eldeki veriler ile en az tüketim Türkiye’de görülmektedir. Bu değerler yapılan bu çalışma ile çelişmekte ve tüketimin çok daha fazla olduğu ortaya konmaktadır.

ÜLKELER	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
AB	677	675,4	828,5	741	780,5	794	841,5
Türkiye	300	390	330	400	410	430	410
Mısır	440	409	350	384,5	453	400	400
Cezayir	98	136	192,5	145,5	175	208	233,5
Suriye	120	135	147	172	134	120	75
Fas	100	90	110	100	100	120	100
Arjantin	95	220	90	150	60	140	28
Diğer	252,50	313,60	515	339,5	393	448,5	382,5
Toplam	2.082,50	2.369,00	2.563,00	2.432,50	2.512,50	2.660,50	2.470,50

Çizelge 8. Dünya Sofralık Zeytin Üretimi (Bin Ton) IOC,2016

Dünyanın en önemli sofralık zeytin üreticisi ülkeleri üretimlerinin önemli bir bölümünü ihrac ederek önemli döviz girdileri sağlamaktadırlar. En önemli sofralık zeytin ihracatçıları arasında en dikkat çeken ciddi bir üretim miktarı olmamasına rağmen pazarda önemli bir yeri olan Arjantin’dir. Türkiye’nin üretiminin büyük bölümün iç pazarda tüketirken, ihracat pazarları arasında ABD, Rusya, Romanya, Bulgaristan, Suudi Arabistan ve Almanya yer almaktadır.

	3CN ¹ 02	4ro ¹ 02	5 ¹ 02	6in ¹ 02	4 Yıllık Ortalama	Dünyadaki Tüketim payı (%)	Kişi Başına Tüketim 2015
Cezayir	172	205	231	232	210	8,3	6,6 kg
Mısır	330	319	350	360	340	13,4	4,6 kg
Türkiye	350	355	330	328	341	13,4	4,3 kg
İspanya	189	175	185	185	184	7,2	4,0 kg
İtalya	145	120	117	119	125	4,9	2,0 kg
Yunanistan	20	14	20	20	19	0,7	1,8 kg
ABD	210	211	185	200	201	7,9	0,6 kg
Dünya	2.523	2.494	2.533	2.615	2.541	100,0	0,4 kg

Çizelge 9. Sofralık zeytin tüketimi (bin ton). IOC,2016

En önemli sofralık zeytin tüketicisi ülkeler özellikle Ortadoğu ülkeleri ile Türkiye'dir. Daha sonra Akdeniz havzasında bulunan diğer zeytin üreticisi ülkeler gelmektedir. Türkiye'nin 29 ilinde ve 938 bin ha alanda zeytin üretimi yapılmaktadır. Bu, toplam tarım alanlarımızın yaklaşık %3'üne, bağ-bahçe alanlarının ise %23,5'ine tekabül etmektedir. Zeytinliklerin yaklaşık %75'i dağlık kır arazilerde olup %45'i sulanabilir durumdadır. Sulanan zeytinliklerin büyük bir çoğunluğunda sofralık üretim hakimdir.

	3<N ¹ 02	4ro ¹ 02	5 ¹ 02	6in ¹ 02	4 Yıllık Ortalama	Dünyadaki İhracat Payı (%)
İspanya	179,3	195,2	225,0	200,0	199,9	30,4
Mısır	127,5	65,0	70,0	100,0	90,6	13,8
Fas	72,5	87,0	70,0	80,0	77,4	11,8
Türkiye (4.)	70,0	70,5	73,0	73,0	71,6	10,9
Yunanistan	61,5	55,5	61,0	68,0	61,5	9,4
Arjantin	68,0	72,0	38,0	60,0	59,5	9,1
Dünya	672,1	637,7	623,4	693,7	656,7	100,0

Çizelge 10.Sofralık zeytin ihracatı (bin ton). IOC, 2016.

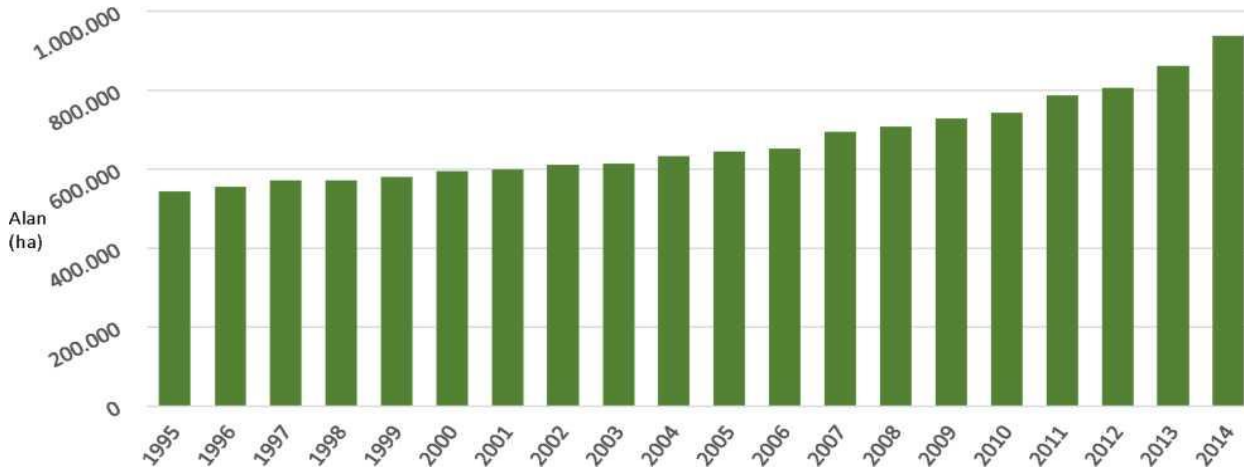
	2012/13	4ro ¹ 02	2014/15	6in ¹ 02	4 Yıllık Ortalama	Dünyadaki İthalat Payı (%)
ABD	143,0	135,5	152,0	152,0	145,6	22,1
Brezilya	109,0	114,0	103,0	104,0	107,5	16,3
Rusya	75,0	72,5	60,0	60,0	66,9	10,2
Suudi Arabistan	36,5	36,5	36,5	36,5	36,5	5,5
Fransa	27,3	28,9	39,2	39,2	33,7	5,1
Kanada	29,0	29,0	29,0	29,0	29,0	4,4
Avustralya	17,5	18,0	15,5	16,0	16,8	2,5
Dünya	645,3	665,0	655,6	667,5	658,4	100,0

Çizelge 11.Sofralık zeytin ithalatı (bin ton) IOC, 2016.

TÜRKİYE'DE ÜRETİM

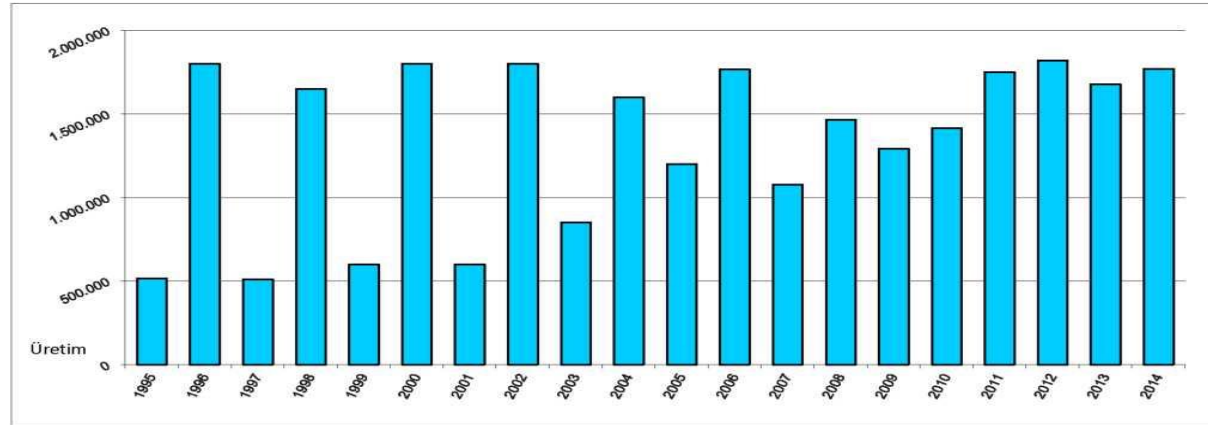
Türkiye coğrafi konumu, arazi yapısı, ekolojik yatkınlığı ve bitkinin anavatanı olması nedeniyle dünyanın en önemli zeytin üreticisi ülkeleri arasındadır. Türkiye'de sektörün çekim gücü sadece zeytin üretimine değil, işleme sanayisine ve ticaretine olan ilgiyi de artırmış; farklı sektörlerden zeytin ve zeytinyağı sektörüne ciddi sermaye aktarımları olmuştur. Dünya piyasalarında talebi artan ve arz fazlası olmayan zeytin üretimi için Türkiye'de de özellikle 2005 yılından bu yana önemli tarımsal destekler verilmektedir. Söz konusu destekler ve tarım dışı alanların zeytin tarımına açılması ile zeytin ağaç varlığında ciddi artışlar da ortaya çıkmıştır.

Türkiye zeytin dikiliş alanı bakımından Dünya'da 5. sırada yer almaktadır. Özellikle 2005 yılından itibaren dikim alanları ve ağaç varlığındaki artış dünya çapında önemli bir üretim artışı beklentisine yol açmıştır.

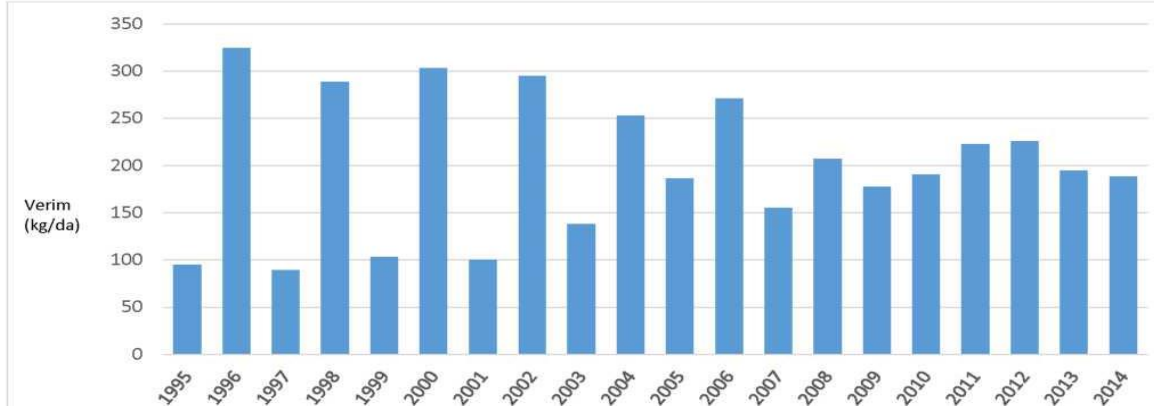
Çizelge 12. Türkiye zeytin dikim alanları FAO, 2016.

Türkiye'de zeytin dikim alanları 1995'de 543 bin hektar düzeyinde iken, 2014 yılı itibariyle 938 bin hektara ulaşmıştır. Özellikle yapılan promosyon çalışmaları, TV ve sosyal medya da yaygın şekilde yer bulan sağlıklı yaşam ve zeytinyağının faydalarının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar, ürüne olan talebi büyük oranda arttırmıştır.

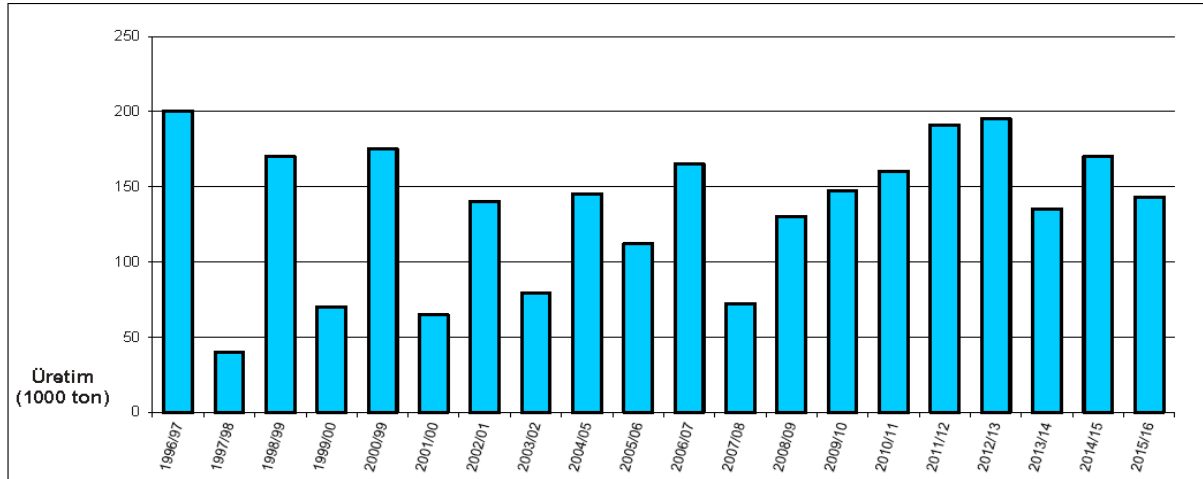
Çizelge 13. Türkiye ham tane zeytin üretimi (ton). FAO, 2016.

Türkiye’de son on yılda artan ağaç varlığı ile üretimde beklenen büyük artış gerçekleşmese de bu potansiyel kendisini bitkinin gençlik kısırlığı döneminde periyodisitedeki makasın daralması ile göstermeye başlamıştır. Üretimdeki istikrar bunun bir göstergesi ve gelecekte ortaya çıkacak büyük üretim miktarlarının da habercisi olarak değerlendirilebilir.

Çizelge 14. Türkiye zeytin verimi (kg/da).FAO, 2016.

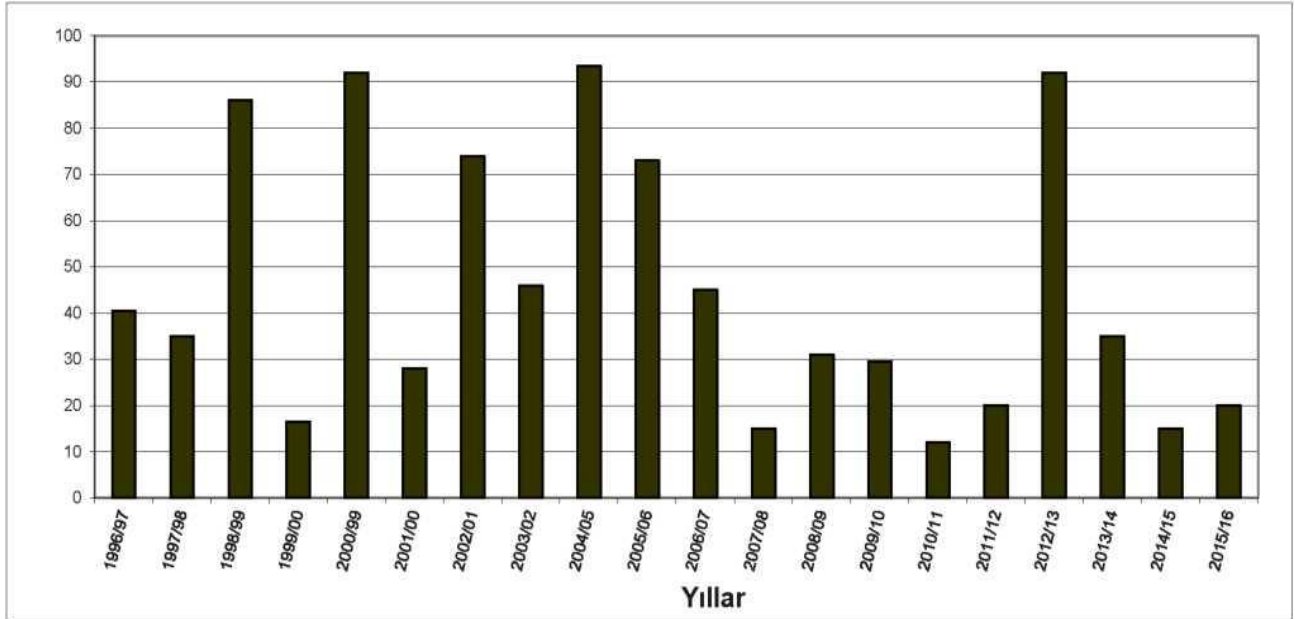
Türkiye’de dekara zeytin verimi 1995-2002 yılları arasında 95 ile 325 kg/da arasında değişirken 2008 yılı sonrasında 180 ile 225 kg/da seviyesindedir. Bu durum periyodisite şiddetinin kırıldığını, 4 yıllık ortalama verimin ise bir miktar arttığını göstermektedir.

Çizelge 15.Türkiye Zeytinyağı Üretimi, IOC, 2016

Türkiye zeytinyağı üretimi 4’er yıllık dönemler halinde değerlendirildiğinde bir miktar artış göstermiştir. Ancak tüm bölgelerin gerek mevsimsel olumsuzluklar, gerekse bazı hastalık ve zararlıların etkisi aynı anda dolu bir sezon geçirememiş olması nedeniyle henüz beklenen rekor seviyede üretim gerçekleşmemiştir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı merkez ve taşra birimleri konuya ilişkin çalışmalara hız vermiştir. Bu kapsamda pek çok uygulama, eğitim ve destekleme programının yanı sıra Ar-Ge alt yapısı da yenilenmiştir

Çizelge 16. Türkiye zeytinyağı ihracatı IOC, 2016.

Türkiye zeytinyağı ihracatına ilişkin veriler incelendiğinde uzun yıllar bazında önemli bir değişim olmamış, ihracat ortalaması bir miktar düşmesine karşın markalı ve ambalajlı ürün ihracatında artış olmuştur. Ülkemizin zeytinyağı ihracatının geliştirilmesi ve sürekliliği için kalitenin artırılması en önemli faktördür. Ayrıca ihracatın devamlılığı için ham madde tedarikinin de düzenli ve sürekli olması çok kritiktir. Bunun içinde hem üretim bazında hem de zeytinyağına işleme bazında modernizasyona gidilmesi, üretici ve ihracatçının korunması sağlanmalıdır.

Ülkemiz zeytinyağı ihracatı Kasım 1994 tarihine kadar sadece ambalajlı olarak yapılmakta iken, bu tarihten sonra rafine zeytinyağının ve Ocak 1995 tarihinden itibaren ise natürel zeytinyağının dökme ihracatı serbest bırakılmıştır. Bunun sonucunda; rafine zeytinyağı ihracatında rahatlatma olmasına rağmen, Türkiye’den gerçekleştirilen natürel zeytinyağı ihracatlarının hemen hemen tamamı Avrupa Birliği üyesi ülkelere yapılmaktadır.

AB ile ülkemiz arasında Gümrük Birliğinin esaslarını belirleyen Ankara Anlaşması esaslarında hazırlanan ve 05.11.1984 tarih ve 18566 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Tarımsal Ürünlerin İhracatının Geliştirilmesi ve Tarımsal Yapının Bu Amaçla Düzenlenmesi Fonu Yönetmeliği” ne göre AB’ne yapılacak dökme lampant ve dökme natürel zeytinyağı ihracatlarından, ihracatçı sorumlu tutulmak kaydı ile ihraç bedelinin yaklaşık %10’u kadar prelevman (AB’de birlik dışındaki ülkelere yapılan tarımsal ürün ithalatından alınan vergi) tahsilatı zorunluluğu bulunduğu ve bu tutar ürünün satış bedeline yansıdığından, natürel zeytinyağı ihracatında bir gelişme sağlanamamıştır.

Dış Ticaret Müsteşarlığının 19.03.1997 tarih ve 1484 sayılı yazısı uyarınca, AB dışındaki ülkelere yapılacak dökme zeytinyağı ihracatlarından prelevman alınmaması talimatlandırılmıştır. Ancak AB dışındaki ülkelere önemsenecek miktarda ihracat gerçekleştirilememiştir.

Diğer taraftan, Dış Ticaret Müsteşarlığının 18.12.1997 tarih ve 6736 sayılı yazısı ile dökme lampant zeytinyağı ihracatı önce belirli koşullarla serbest bırakılmış, bilahare 02.03.1998 tarih ve 1023 sayılı yazı ile lampant zeytinyağı ihracatının 1 Kasım 1998 tarihine kadar herhangi bir ön koşul aranmaksızın serbest bırakıldığı bildirilmiştir. Ancak 138.6 ECU/ton tutarındaki prelevman benzeri vergi kaldırılmadığı için dökme lampant zeytinyağı ihracatı istenilen düzeyde olmamıştır. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın girişimleri sonucu bu vergi tamamen yürürlükten kaldırılmış ve 2 Eylül 1998 tarih ve 23451 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Üreticiye yönelik prim destekleri yıllar içerisinde farklılık göstermiş, çiftçilerimizin gereksinimlerini karşılamada yardımcı olmuşsa da Avrupa'daki rakip ülkelerdeki benzer desteklemelerin çok gerisinde seyretmiştir. Uygulanan destekleme miktarları ile toplam içerisindeki payı çizelge 16'da verilmiştir.

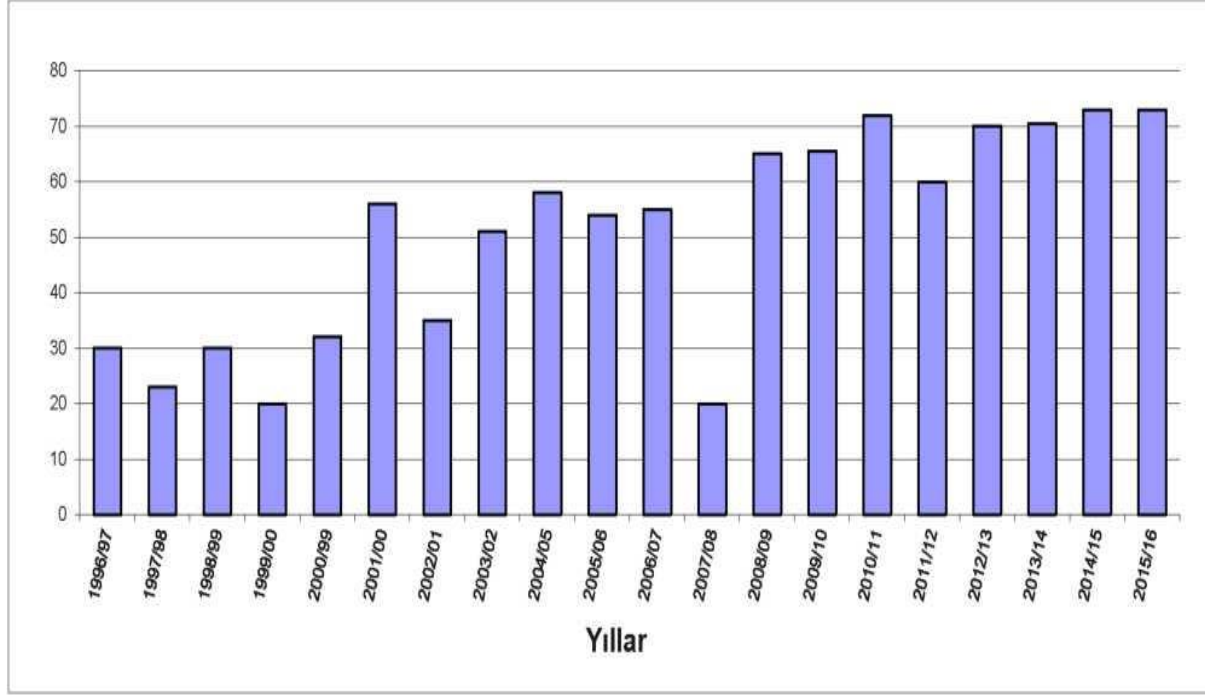
Yıllar	Zeytinyağı Prim Desteği	Fark Ödeme Desteği Toplamı	Fark Ödeme Desteği içerisindeki payı (%)
2002	3.150	186.149	1,69
2003	12.690	268.300	4,73
2004	10.895	350.087	3,11
2005	25.713	928.509	2,77
2006	3.650	1.290.119	0,28
2007	6.838	1.782.203	0,38
2008	2.775	1.646.501	0,17
2009	9.363	2.002.146	0,47
2010	11.788	2.071.451	0,57
2011	19.111	2.503.427	0,76
2012	37.846	2.378.701	1,59
2013	53.040	2.642.385	2,01
2014	50.570	2.690.977	1,88
2015	57.918	2.726.892	2,12

Çizelge 16.Türkiye zeytinyağı prim destekleri GTHB, 2016.

Zeytinyağı ihracatında, 31.12.1998 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan kararla 200 ABD Doları ihracat iadesi verilmiştir. 29 Haziran 2002 tarih ve 24800 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu kararıyla 5 ve 6 kutulu olarak ihraç edilen zeytinyağına 180 ABD Doları/ton ihracat iadesi uygulanmıştır. 14 Nisan 2003 tarih ve 25079 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu kararına göre 180 \$/ton ihracat iadesi uygulanmıştır. 6 Mayıs 2004 tarih ve 2004/3 sayılı Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu kararına göre 2004 yılında uygulanan ihracat iadesi 180 \$/ton'dur.

2 Mart 2005 tarih ve 2005/3 sayılı Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu kararına istinaden çıkarılan "Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin 2005/1 sayılı Tebliğ"e göre 2005 yılında uygulanan ihracat iadesi 150 \$/ton, ayrıca 1 kg'a kadar (1 kg dahil)(net ağırlık) ambalajlarda,

“tescilli Türk Markaları” ve “Made in Turkey” ibaresi ile gerçekleştirilmesi halinde ihracat iadesi miktarı 300 \$/ton olarak uygulanmaktadır.

Çizelge 17. Türkiye sofralık zeytin ihracatı IOC, 2016.

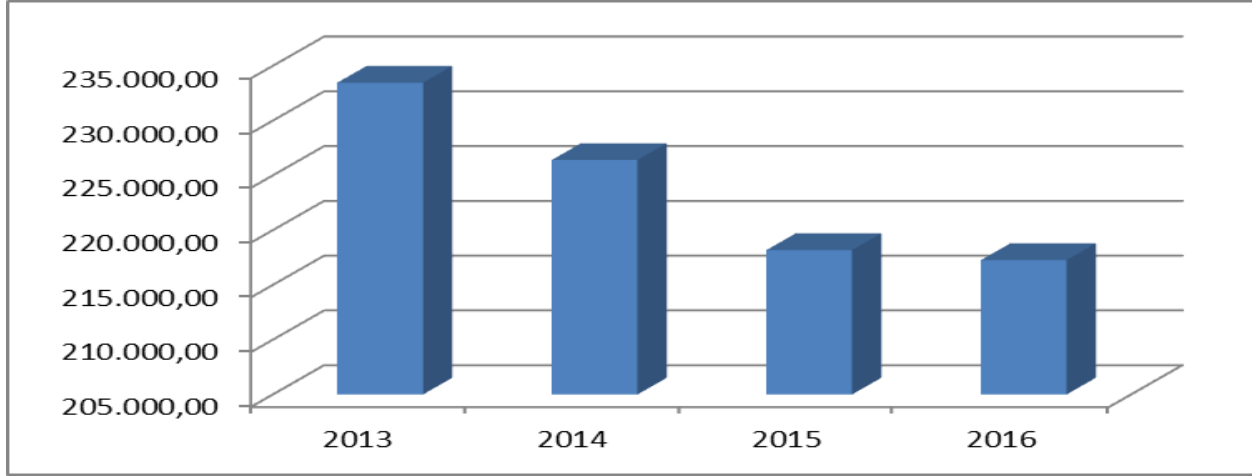
Türkiye, dünya sofralık zeytin ihracatında önemli bir konuma sahiptir. Uzun yıllar verisi göz önüne alındığında bu alanda ciddi artış olduğu gözlemlenmektedir. 1996/97-1999/00 sezonları ortalaması 159 bin ton iken, 2012/13-2015/16 sezonları ortalama ihracatı 412 bin ton’dur. Ülkemizin sofralık zeytin ihracatının geliştirilmesi ve sürekliliği için de zeytinyağında olduğu gibi en önemli faktör gene kalitenin artırılmasıdır. Bunun içinde gerek üretim aşamasında gerekse işleme aşamasında modernizasyona gidilmesi ve üretici ile ihracatçının korunması sağlanmalıdır. Diğer yandan ithalatta %31,2, ambalajlıda ise %35 gümrük vergisi uygulanmaktadır.

BÖLGEMİZDE ÜRETİM TARIM ALANLARI

Edremit ilçesinde CPA sınıflandırmasına göre son 4 yıla ait tarım alanları, Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı, Sebze bahçeleri alanı, Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı, Süs Bitkileri Alanı aşağıdaki tabloda gösterilmiş olup; son yıllarda tarım alanlarında azalış görülmektedir.

Yıl	Toplam Alan(dekar)	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı(dekar)	Sebze bahçeleri alanı(dekar)	Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı(dekar)	Süs Bitkileri Alanı(Dekar)
2016	217.259,00	9.939,00	4.095,00	203.209,00	16
2015	218.173,00	10.858,00	4.090,00	203.209,00	16
2014	226.403,00	11.184,00	4.314,00	210.889,00	16
2013	233.458,00	11.662,00	9.073,00	212.689,00	34

Çizelge 18. Edremit İlçesi Tarım Alanları(dekar),TÜİK

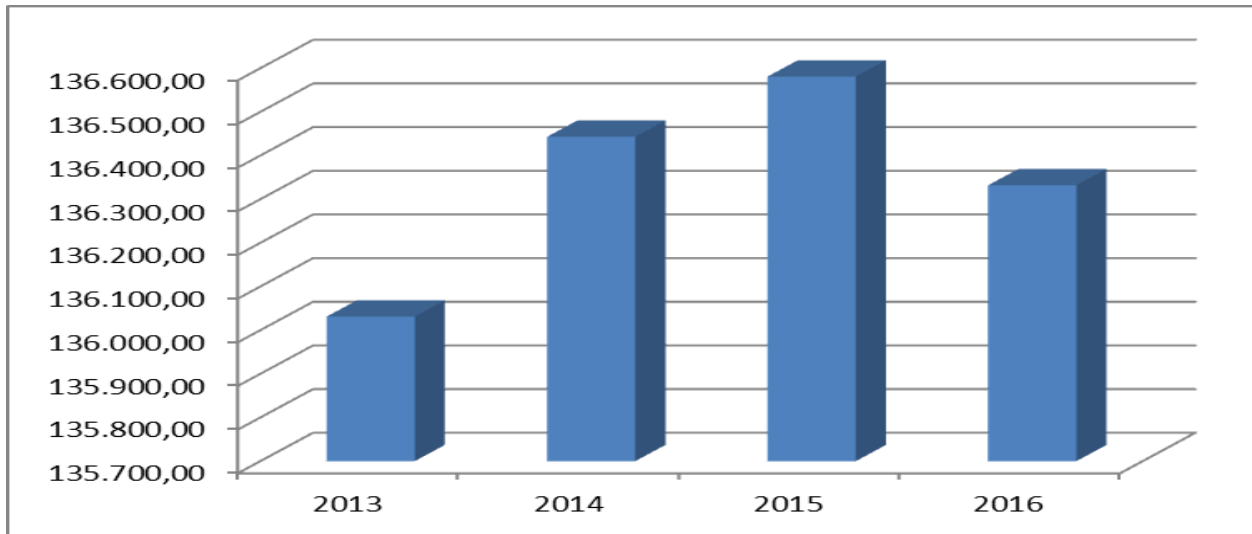

Çizelge 19. Edremit İlçesi Tarım Alanları (dekar), TÜİK

Havran ilçesinde CPA sınıflandırmasına göre son 4 yıla ait tarım alanları, Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı, Sebze bahçeleri alanı, Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı, Süs Bitkileri Alanı aşağıdaki tabloda gösterilmiş olup; son yıllarda tarım alanlarında son üç yılda artış olurken 2016 yılında ise azalma görülmektedir.

Yıl	Toplam Alan (dekar)	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı (dekar)	Nadas alanı (dekar)	Sebze bahçeleri alanı (dekar)	Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı (dekar)	Süs Bitkileri Alanı (Dekar)
2013	136.031,00	17.856,00	12.370,00	10.979,00	94.805,00	21
2014	136.443,00	18.766,00	12.621,00	10.979,00	94.056,00	21
2015	136.581,00	18.410,00	12.652,00	10.979,00	94.519,00	21
2016	136.332,00	17.925,00	13.071,00	10.604,00	94.711,00	21

Çizelge 20. Havran İlçesi Tarım Alanları (da), TÜİK

Çizelge 21. Havran İlçesi Tarım Alanları (da), TÜİK

Yıl	Ürün adı	Toplu meyveliklerin alanı(dekar)	Üretim (ton)	Ağaç başına ortalama verim(kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
2013	Zeytin (Sofralık)	44,057	2,205	4	606,039	5	611,039
2014	Zeytin (Sofralık)	44,057	5,872	10	606,039	5	611,039
2015	Zeytin (Sofralık)	44,057	4,06	7	606,039	5	611,039
2016	Zeytin (Sofralık)	44,057	10,368	17	606,309	5	611,309

Çizelge 22.Edremit Sofralık Zeytin üretimi, TÜİK

Yıl	Ürün adı	Toplu meyveliklerin alanı(dekar)	Üretim(ton)	Ağaç başına ortalama verim(kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
2013	Zeytin (Yağlık)	157,23	10,141	4	2.309.200	20	2.329.200
2014	Zeytin (Yağlık)	157,23	20,616	9	2.309.200	20	2.329.200
2015	Zeytin (Yağlık)	157,23	9,121	4	2.309.200	20	2.329.200
2016	Zeytin (Yağlık)	157,23	38,968	17	2.309.200	20	2.329.200

Çizelge 23.Edremit Yağlık Zeytin üretimi, TÜİK

Yıl	Ürün adı	Toplu meyveliklerin alanı(dekar)	Üretim (ton)	Ağaç başına ortalama verim(kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
2013	Zeytin (Sofralık)	1,319	20	1	39,24	0	39,24
2014	Zeytin (Sofralık)	1,308	981	25	39,24	0	39,24
2015	Zeytin (Sofralık)	1,308	657	17	39,24	0	39,24
2016	Zeytin (Sofralık)	1,339	559	14	39,24	930	40,17

Çizelge 24.Havran Sofralık Zeytin üretimi, TÜİK

Yıl	Ürün adı	Toplu meyveliklerin alanı(dekar)	Üretim (ton)	Ağaç başına ortalama verim(kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
2013	Zeytin (Yağlık)	78,124	4,655	4	1.060.000	15	1.075.000
2014	Zeytin (Yağlık)	77,5	17,49	17	1.060.000	15	1.075.000
2015	Zeytin (Yağlık)	77,5	7,118	7	1.060.000	15	1.075.000
2016	Zeytin (Yağlık)	77,5	21,465	20	1.060.000	15	1.075.000

Çizelge 28. Havran Yağlık Zeytin üretimi, TÜİK

SEKTÖRÜN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ÜRETİME İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ülkemizde yıllara göre ürün miktarı değişkenlik göstermekte, yani var yılı yok yılı özelliği şiddetli yaşanmaktadır. Üretimimiz var yıllarında 170.000 – 200.000 ton, yok yıllarında 40.000 – 60.000 ton seviyelerinde seyretmektedir. Dolayısıyla, üründe yok yıllarında % 75 rekolte kaybı yaşanmaktadır. İspanya’da ise bu oran % 35- 40 seviyelerinde kalmaktadır. Böylece, üretimde büyük dalgalanmalar önlenerek, sürekli bir ürün arzı sağlanabilmektedir. Ülkemizde var yılı yok yılı (periyodisite) etkisinin azaltılması için, zeytin çeşitlerinin ıslahının yapılması, sulama, ilaçlama ve gübreleme vb. bakım işlemlerinin modernize edilmesi, bunun için zeytin üreticisinin desteklenmesi sağlanmalıdır.

Rekolte tahmin çalışmaları uzmanların sadece tecrübeleri ve gözlemlerine dayanarak yapılmaktadır. Uzaktan algılama sistemleri kullanılarak, bir coğrafi bilgi sistemi ve güvenilir veri tabanı oluşturulmalıdır. Başta ağaç sayısı olmak üzere, sektördeki verilerin doğru olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Üretimin arttırılması, bu doğrultuda fidan üretimine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Ancak, üretimde doğru yönlendirme önem taşımaktadır. Üreticiler en kolay “Gemlik Fidanını” bulabildikleri için birçok yere bu zeytin çeşidini dikmektedirler. Oysa, mevcut zeytin çeşit ve tipleri belirlenmeli, sertifikalandırılmalı ve genetik haritaları çıkarılmalıdır.

Fidan üretiminde bölgesel adaptasyon önemli olup, coğrafi yöre ile özdeşleşmiş çeşitlerin diğer bölgelere dikimi engellenmelidir. Her bölgenin yerli çeşitleri arasından yüksek ürün ve ağaç özellikleri gösteren çeşitler seçilerek ıslah çalışmaları yürütülmelidir.

Ülkemizin zeytin gen kaynaklarına sahip çıkılmalı ve fidan ithalatı yasaklanmalıdır. Gübreleme yetersiz olup, tekniğine uygun yapılmamaktadır. Analize dayalı gübrelemeyi teşvik edici önlemler alınmalıdır. Üretim bölgelerine yakın olan ve üreticilerin yaprak ve toprak analizlerinin kolaylıkla yapılabileceği bölgesel laboratuvarların sayıları arttırılmalıdır.

İlaçlama yetersizdir ve tekniğine uygun yapılmamaktadır. İlaçlanan alanlar genişletilmelidir. Ancak kullanılan ilaçlar çevreyle uyumlu olmalı, organik üretime engel teşkil etmemelidir.

ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖR ARAŞTIRMA RAPORU

Zeytinliklerin % 92'si sulanmamaktadır. Atıl vaziyetteki mevcut su kaynaklarından mutlak surette yararlanmalı, damlama sulama gibi modern sulama yöntemlerinin kullanılması desteklenmelidir.

Toprak erozyonuna karşı teraslama çalışmaları uzun zamandan beri ihmal edilmiştir. Ucuz ve uzun vadeli kredilerle teşvik edilmelidir.

İtalya ve İspanya'da ağaç başına verim 45-50 kg iken ülkemizde ise bu rakamın 1/3'ü oranında olmaktadır. Kamu destekli bir program ile bölgelere ve zeytin çeşitlerine göre uygun budama tipleri belirlenerek toplu ve tek tip budama uygulamaları benimsetilmelidir. Yaşlı ağaçlar kademeli olarak gençleştirmelidir. Bu sayede ağaçlarımız makineli hasada uygun hale gelecek ve üretim maliyetinin azalması yönünde olumlu sonuçlar oluşacaktır.

Firesiz ve hızlı zeytin toplama için mekanik hasat özendirilmeli ve yardımcı malzemelerin temini ile üretimini kolaylaştıracak önlemler alınmalıdır. Böylece, dalından kopar kopmaz fermente olmaya başlayan zeytinin kalitesinin düşmesi önlenmiş olacaktır.

Yeni oluşturulacak tesislerde sertifikalı fidan kullanılması durumunda verilen destek miktarlarının mevcut geleneksel zeytinliklerin imar ihtiyasında da verilmesi gerekmektedir.

Zeytinyağı işletmelerinde oluşan atık zeytin karasuyu, içerdiği organik kirlilik nedeniyle çevre kirlenmesine yol açmaktadır. Karasu sorunu, tüm boyutu ile Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından da ele alınmakta ancak, bir türlü çözüm bulunamamaktadır. Sorunun çözümü için üç yöntemden söz edilebilir. Birincisi mevcut 3 faz çalışan tesislerin 2 faza dönüştürülmesi ve 2 faz işleme sonucu elde edilen sulu pirinanın işlenmesine yönelik bir pirina entegre tesisi kurulmasıdır. İkincisi ise, 3 faz çalışmaya devam edilerek meydana gelen pirinayı entegre tesisinde işleyip, oluşan karasuyu yeterli kapasitelerde karasu buharlaştırma havuzlarında buharlaştırmaktır. Bir diğer yöntem ise arıtma tesisi kurulması ve meydana gelen karasuyun arıtılarak başka alanlarda (içerdiği azot ve potasyum gibi bitki besin maddeleri ve organik maddeler nedeniyle uygun işlemler sonucu sıvı ve katı gübre olarak) kullanımının sağlanmasıdır.

Arıtma tesisi konusunda; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı ve ilgili belediyeler bir araya gelerek belli noktalarda arıtma tesisleri oluşturmalıdır. Dönüşüm ve tesis maliyeti konusunda sektörün desteklenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kalite kayıplarının önlenmesi için zeytinyağı depolama sistemlerindeki bozukluk giderilmeli, zeytinyağlarımız, azot korumalı paslanmaz çelik tanklarda korunmalıdır. Bunun için modern stoklama tesislerine gereksinim vardır. Ülke genelindeki paslanmaz çelik tank kapasitesi düşüktür.

PAZARLAMAYA İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ülkemiz zeytinyağı ambalajlı ve markalı ihracatının artırılması ve sürekli pazarların elde edilmesi, ancak AB ülkeleri ile eşit koşullarda rekabet ile mümkündür. Halen 15- 20 bin ton civarında satılan markalı ve ambalajlı zeytinyağı ihracatının artırılması için teşvikler geliştirilmeli Türk zeytinyağı imajı oluşturulmasına yönelik tanıtım çalışmaları desteklenmelidir.

ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖR ARAŞTIRMA RAPORU

Ülkemiz zeytinyağı tüketimi düşüktür. Hemen hemen üretim bölgelerindeki alışkanlık ile sınırlı bir hale gelmiştir. Son yıllarda tüketimin artırılmasına yönelik girişimler sonucunda, zeytinyağı tüketiminde artış eğilimi bulunduğu görülmektedir. Ancak bu artış zeytinyağı tüketim sorununun çözüldüğü anlamına gelmemektedir. Zeytinyağı kullanma alışkanlığı olmayan tüketici kesimin, fiyat hareketleri karşısında zeytinyağından vazgeçmesi kolay olmaktadır.

Zeytinyağının önde gelen sorunlarından birisi de tağşiştir. Bu nedenle, piyasa düzenli olarak takip edilerek, tağşişli yağ üretim ve satışı engellenmelidir. Tağşişli yağla ilgili kamu denetimleri artırılarak etkin hale getirilmelidir.

Zeytinyağının sağlığa yararları bilimsel olarak ortaya konulmuş durumdadır. Özellikle kalp ve damar hastalıklarına iyi gelmesi nedeniyle tüketimin teşvik edilmesi, bu hastalıklar için devlet ve bireylerce yapılan sağlık harcamalarının azalmasına yol açacaktır.

Tarımda ayakta kalabilen ve gelecekte daha da yükselecek tek ürün olan zeytinyağının tanıtımına, tüketiminin artırılmasına, iç ve dış pazarın genişletilmesine yönelik olarak kamu destekli çalışma grubu oluşturulmalıdır.

Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne gümrüksüz zeytinyağı ihracatı yapabilmesi hiç değilse diğer ülkelere tanınan imtiyazlardan yararlanması büyük önem taşımaktadır.

2003/3 sayılı Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması ve Türk Malı İmajının Yerleştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ yurtdışında çalışmalar yapan firmaları daha etkin olarak destekleyecek şekilde düzenlenmelidir.

Zeytinyağının İspanya ve İtalya'da olduğu gibi başka sıvı yağlarla karışık olarak zeytinyağı adıyla satılması yasaklanmalıdır. Zira zeytinyağı fiyatı bitkisel yağ fiyatının 5 katıdır. Karıştırılıp satılması hem standartlara aykırı hileli bir durumdur hem de ekonomik açıdan haksız rekabete yol açarak piyasa dengelerini bozmaktadır.

AB'deki zeytinyağı ile ilgili düzenlemelere sadece Topluluk müktesebatının üstlenilmesi yükümlülüğü kapsamında yaklaşılmalı, bu düzenlemelerle ulusal politikamız arasında karşılaştırma yapılmalıdır. Topluluğun Türk zeytinciliği için faydalı olan düzenlemelerinin ülkemizde hayata geçirilmesi için tam üyelik beklenmemelidir.

Stratejik bir ürün olması nedeniyle zeytinyağının prim sistemi veya başka bir ad altında desteklenmesine devam edilmelidir. Prim miktarı üretici tarafından önceden bilinmeli ve süreklilik arz etmelidir. Kayıtlı ekonomiye geçişi sağlayarak kaynağını kendi içinden yaratan prim, hazineye ilave yük olarak görülmemeli, yeterli miktarda olmalı ve zamanında ödenmelidir.

ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖR ARAŞTIRMA RAPORU

KAYNAKÇA

Türkiye Zeytincilik Sektör Raporu , Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

Türkiye İstatistik Kurumu <http://www.tuik.gov.tr> (Bitkisel Üretim İstatistikleri)

FAO, (2016). Food and Agriculture Organization of The United Nations Statistics Division

Web: <http://faostat3.fao.org/download/Q/QC/E>

IOC, (2016). Inter National Olive Council, Survey & Assessment Division

GTB, (2016). Web: <http://icticaret.gtb.gov.tr/istatistikler>

GTHB, (2013). ÇKS 2013 Yılı Zeytin Üreticisi Kayıtları.

RESMİ GAZETE, (2016). Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği (Tebliğ No: 2010/35).